

## Inhoud

- 1 **Het ontstaan van Holland, wintertentoonstelling in Archeon 2018-2019**
- 2 **Voorwoord voorzitter**
- 2 **Agenda**
- 3-4 **De noodzaak van bier**
- 5-6 **De queeste van Rotterdam**
- 7 **Romeinen aan de Vliet**
- 8-9 **VVvA in beeld**
- 10 **Vrouw Hadewij**
- 11 **Tentoonstellingen en boeken**
- 12 **Strip & colofon**



# Het ontstaan van Holland, wintertentoonstelling in Archeon 2018-2019



We spreken over een periode van ruim vier eeuwen, waarin het graafschap Holland werd bestuurd door het geslacht der Gerulfingen. De stamvader was graaf Gerulf die in het jaar 885 de macht overnam van Godfried de Deen. Gerulf had een hele rij nazaten. De laatste was Jan, die stierf in 1299, en daarmee eindigde de dynastie.

Tussen Gerulf en Jan zaten ongeveer twintig graven en een enkele gravin. Ze leefden allemaal een roerig en gewelddadig leven, waarin ze zich voortdurend hun rivalen van het lijf moesten houden. Dirk III deed dat met veel succes: in 1018 versloeg hij bij Vlaardingen een veel sterker leger van de bisschop van Utrecht en de keizer van Duitsland. Maar er waren ook Hollandse graven die sneuvelden op het slagveld. De bekendste is Floris V, die in 1296 door de edelen werd vermoord.

## Wat zien we in het leven van alledag terug in Archeon over deze tijd?

In de Damstraat in Archeon staan huizen uit de beginperiode van het graafschap: eenvoudige houten gebouwen met strooien daken op een smalle, langgerekte strook grond. Zo woonden de eerste boeren die het Hollandse veenmoeras kwamen ontginnen. De Herenstraat is veel 'moderner', met



huizen uit de tijd van de laatste Gerulfingen. Toen kreeg je huizen van baksteen, met meerdere kamers en verdiepingen. Er ontstonden echte steden waar gespecialiseerde ambachtslieden hun bedrijfjes begonnen. Wie van de Damstraat naar de Herenstraat loopt kan mooi zien dat zich in betrekkelijk korte tijd een hele ontwikkeling heeft voltrokken.

## Waar kunnen we meer lezen over deze periode?

Er zijn de afgelopen jaren een paar leuke boeken verschenen.

Kees Nieuwenhuijsen heeft 'Strijd om West-Frisia' geschreven, over de oorlogen en de machtspolitiek in de jaren 900 tot 1100. In het boek 'De Slag bij Vlaardingen 1018' belichten zeven auteurs de befaamde veldslag uit 1018 maar ook het dagelijks leven in die tijd: de kleding, de schepen, het geloof en eten en drinken. Er staan zelfs een paar recepten in om zelf thuis uit te proberen. Recent verscheen 'De Dageraad van Holland' van Henk 't Jong. Dit gaat over de eeuwen van 1100 tot 1300, dus de tweede helft van het tijdperk der Gerulfingen.

Al deze boeken zijn te koop op de tentoonstelling. Ze zijn allemaal goed onderbouwd met degelijke literatuurverwijzingen en zijn ook toegankelijk geschreven, voor een breed publiek en met veel illustraties.

*Kees Nieuwenhuijsen  
Wiel van der Mark*

# Jubileumjaar Archeon 25 jaar

In april 2019 vieren we dat het museumpark Archeon 25 jaar bestaat. Er zijn meerdere festiviteiten gepland en als VVvA bieden we een fraai jubileumcadeau in de vorm van de authentieke vloer voor in de nissen van het Romeins badhuis zoals die in het fraaie Thermen museum te Heerlen te zien is. Ongetwijfeld komt er ook een mooi feest. Daarnaast verschijnt er vanuit Archeon zelf een fraai jubileumboek. Een aanrader is verder de nieuwe tentoonstelling in Archeon "het ontstaan van Holland" welke vanaf 22 december loopt. Mis die vooral niet.

Ook bij onze vereniging zelf bruist het en zijn er veel plannen. Zo wordt er momenteel hard gewerkt aan onze nieuwe en moderne website, wordt de laatste hand gelegd aan de vrijwilligers planningskalender, gaat de ontwikkelingen van ambachten en gildes bij onze vrijwilligers verder door en zijn er alweer vele interessante lezingen gepland, zie onze website.

De sponsoractie om de materialen te kunnen financieren voor het jubileumcadeau loopt goed, draagt u ook uw steentje bij? (dank).



Leo van Sister, voorzitter

## VVvA agenda

Datum:	Soort evenement:	Wie/Waar:	Wat:
28 december	Processie	Archeon	Alre Kinder Dach in de Middeleeuwen
t/m 13 januari	ijsbaan	Archeon	Schaatsen op de ijsbaan
6 januari	Optocht	Archeon	Driekoningen optocht
8 januari	Lezing	VVvA-Archeologiehuis	Mythes en waarheid over het Oude Egypte Jeroen van Eijk MA
6 februari	Lezing	VVvA-Archeologiehuis	De Atlantikwall in Zuid-Holland Kees Neisingh
t/m 31 maart	Tentoonstelling	Archeon	Het ontstaan van Holland
6 maart	Lezing	VVvA-Archeologiehuis	Migratie en identiteit in Amsterdams Gouden Eeuw Marijn Stolk
30-3 t/m 27-10	Seizoenopening	Archeon	Museumpark op volle toeren
10 april	Lezing	Archeon	Middeleeuwse tuinen in oost en west Dr. Annemarijke Willemse

\* De lezingen zijn in het Archeologiehuis Zuid-Holland (museum naast Archeon). Meer informatie op: [www.vrienden-archeon.nl/agenda](http://www.vrienden-archeon.nl/agenda)

## Archeon bestaat 25 jaar!

Doneer 10, 25, 50 of 100 euro en draag een steentje bij aan het leggen van een exacte replica van een Romeinse mozaïekvloer.

**Draag ook een steentje bij en maak kans op een workshop mozaïeken. Samen maken we Archeon mooier**



Locatie in het badhuis van de Romeinse mozaïekvloer oplevering voorjaar 2019



vereniging  
vrienden van  
**Archeon**



[info@vrienden-archeon.nl](mailto:info@vrienden-archeon.nl)  
Doneren o.v.v. Jubileumactie op  
IBAN: NL35INGB0004921170  
[www.vrienden-archeon.nl](http://www.vrienden-archeon.nl)

# De noodzaak van bier

“Welkom bij de eerste boeren, wat valt je hier op?” De tweede plek die de rondleiding door de prehistorie aandoet, zijn de eerste boeren van de LBK cultuur. De verschillen met de jager-verzamelaars gaan voor de doorsnee bezoeker weinig verder dan dat het een grotere boerderij is.



Wanneer het plaatje geschetst wordt van de enorme impact die de uitvinding van de landbouw gehad heeft op de ontwikkeling van de mensheid en het opgang komen van urbanisatie en wat niet al, dan wordt toch wel begrepen dat we spreken van de neolithische revolutie. Werden grotere gemeenschappen mogelijk vanwege landbouw, of kwam landbouw voort uit groter wordende gemeenschappen? Aan die discussie kunnen rondleiders nu een nieuw scenario toevoegen. Landbouw is niet ontwikkeld vanwege een noodzaak aan eten, maar vanwege een noodzaak aan bier.

Van oudsher is de gedachte geweest dat de uitvinding van landbouw het mogelijk maakte voor mensen om op één plek te blijven wonen en dat daarom gemeenschappen konden groeien. Op het eerste gezicht klinkt dat logisch; landbouw zorgt voor een stabiele voedselvoorziening die meer monden kan voeden zodat grotere gemeenschappen gevoed kunnen worden. Een vondst bij Göbekli Tepe in het zuidoosten van Turkije draaide deze theorie volledig om. In 1994 is hier een complex gevonden van steencirkels, opgebouwd uit T-vormige stenen van ca. 6 meter hoog en 10 ton zwaar. Niet alleen vergt de organisatie, de planning en de constructie van zo'n grootschalig complex een hoop menskracht, alle mensen die op dat moment daaraan werken moeten ook nog eens eten. Ze kunnen in die tijd niet deelnemen in het proces van voedsel vergaren. Al met al is er dus een behoorlijk grote gemeenschap met een flink

surplus aan menskracht nodig om zo iets te bouwen. De eerste steencirkels zijn zo'n 11.000 jaar geleden gebouwd, in de tijd voordat men hier aan landbouw deed. Wel bleef men voor het grootste deel van het jaar op dezelfde plek wonen. Kennelijk lukte het deze jager-verzamelaar cultuur prima om een grote gemeenschap van eten te voorzien en nog menskracht over te hebben voor het bouwen van tempels. De logische gedachte nu, is dat dat veel mensen op deze plek bij elkaar kwamen en om het leven van mensen op één plek wat makkelijker te maken, men uiteindelijk aan landbouw is begonnen.

Een recente studie van Kavanagh e.a. stelt dat men geen gewassen is gaan cultiveren uit noodzaak voor voedsel. De onderzoekers keken naar klimaat en populatiedichtheid op 12 verschillende plekken op aarde waar onafhankelijk van elkaar landbouw is ontstaan. Het klimaat werd op deze plekken gunstiger en op 10 van de 12 plekken de populatiedichtheid groter rond de tijd dat men met landbouw begon. Wanneer er meer mensen in een gemeenschap wonen en er is ruim voldoende voedsel, dan is er menskracht over om te gaan experimenteren met verbouwen van gewassen. Vuurstenen sikkels die vorig jaar gevonden zijn bij een kamp bij Galilei, suggereren dat hier 23.000 jaar geleden al mee geëxperimenteerd werd. Dit was nog steeds een semi-nomadische jager-verzamelaar gemeenschap en het overgrote

*verder op pagina 4*

deel van het dieet kwam van visvangst, jacht, wilde planten en noten, maar op heel kleine schaal verbouwde men al de eerste granen.

De discussie over waarom men landbouw heeft uitgevonden is hiermee nog niet helemaal afgedaan. Deze zomer wierp een vondst in Israël weer nieuw licht op de zaak. In de Raqefet grot vond men in gaten in de grond sporen van alcohol. Deze grot was ca 13.000 jaar geleden in gebruik door de Natufiërs. Deze grot is hiermee de oudste bierbrouwerij ter wereld. Bier was niet wat men eerder dacht een bijproduct van het brood bakken. De onderzoekers stellen dat deze alcohol werd gemaakt als deel van rituele festiviteiten om de doden te eren. Dit eerste bier was niet het pilsje wat wij gewend zijn. Volgens de onderzoekers maakten ze mout van tarwe, deze werd fijngestampt, daarna liet men dat fermenteren met gist. Uiteindelijk kreeg men een soort pap met alcohol.

Deze vondst is in lijn met de gedachte dat men landbouw niet is gaan bedrijven vanuit een nood aan voedsel, maar voor het brouwen van bier. Het is een logica die ik als moderne mens wel kan volgen; jager-verzamelaars in een gunstig klimaat komen in steeds grotere gemeenschappen bijeen en bouwen grote tempelcomplexen. Om het een beetje gezellig te houden is er bier nodig. Om in deze vraag te voorzien, cultiveert men graan en start de neolithische revolutie.

*Frank Wiersema*



*Replica van een neolithische sikkel door Morten Kutschera, foto: Nicole Brody*



## **Uit de RMO collectie:**



Verguld zilveren ruitershelm ca. 320 N.C.



Verschillende Romeinse helmen gevonden in Zuid Holland, Gelderland en Utrecht



Gezichtsreconstructie van Gaius Julius Caesar



Een zoektocht naar de herkomst van een aan Archeon geschonken schedel.

## De queeste van Rotterdam

**In het voorjaar van 2018 bezocht een bezoeker de chirurgijn van Archeon. Hij zag in de studiehoek van het huis botmateriaal van mens en dier en vroeg zich af hoe die daar kwamen en wat hun functie was. Ik vertelde hem dat ze bewaard werden als studieobject voor de leerlingen van meester Willem en een educatieve functie hadden voor ons publiek. Aan bijvoorbeeld de twee aanwezige schedels kun je duidelijke verschillen in afwijkingen zien van bijvoorbeeld de status van het gebit. Hierdoor wordt het verhaal van de tandzorg in de veertiende eeuw een stuk aanschouwlijker.**

Toen hij weer thuis was dacht deze mijnheer na over een schedel die in een kist op zijn zolder lag en hij nam zich voor om de schedel te schenken aan Archeon. Na enkele maanden bracht hij de schedel langs. Hij kon er weinig over vertellen, alleen dat hij van zijn oom was geweest die amateur archeoloog was in Rotterdam in de jaren 60 en 70.

Een van de zaken die opvielen was de afwijkende vorm van de schedel. Het was voor ons belangrijk om meer te weten te komen over onder andere de herkomst, tijdstip van opgraving en kenmerken als geslacht van deze schenking. Deze gegevens ontbraken namelijk volledig bij de andere twee schedels. Omdat ik met name geboeid was door de erg afwijkende schedelvorm ben ik te rade gegaan bij osteo-archeologen die gespecialiseerd zijn in botten van mensen en dieren. In het 25 jarig bestaan van Archeon zijn en waren er veel studenten bij ons werkzaam waaronder veel archeologen in opleiding van de universiteit Leiden. Zo wist ik van

Catelijne Nater een ex collega archeotolk die enkele jaren geleden osteo-archeologie gestudeerd heeft in Leiden. Catelijne had tijdens haar werkzaamheden al eerder onderzoek gedaan naar het botmateriaal.

### **Een samenvatting van haar bevindingen:**

Deze schedel is op hoofdpunten fysisch antropologisch onderzocht. Het schatten van het geslacht gebeurt door elf kenmerken van de schedel en vier van de onderkaak (mandibula) te scoren op mannelijkheid of vrouwelijkheid<sup>1</sup>. In dit geval heeft de schedel zowel mannelijke als vrouwelijke kenmerken, waardoor het geslacht onbepaald blijft. Overigens is dit iets wat veel voorkomt; niet elke schedel is duidelijk mannelijk of duidelijk vrouwelijk. Het schatten van de leeftijd bij overlijden bij volwassenen kan op verschillende manieren.

*verder op pagina 6*

Wanneer alleen een schedel beschikbaar is, kan worden gekeken naar de slijtage van de kiezen en naar de sluiting van schedelnaden. Overigens zijn geen van beide methodes erg betrouwbaar. De eerste is in grote mate afhankelijk van externe factoren, zoals dieet; de tweede kan individueel erg variabel zijn.

In dit geval zijn de tanden in vrij goede staat. De meeste tanden zijn postmortaal (of peri-mortaal – rond het tijdstip van overlijden) verloren, wat betekent dat het gebit voor overlijden er vrij goed uit moet hebben gezien. De kiezen die nog aanwezig zijn vertonen enige slijtage, maar niet veel. Dat suggereert dat dit individu niet echt oud zal zijn geweest bij overlijden.

Bij inspectie van de schedel zag Catelijne een interessant opvallend kenmerk: de schedel is zeer langgerekt van vorm en vertoont aan de achterzijde een deuk over de achterste (sagittale) schedelnaad. Bij nader onderzoek bleek dat dit een afwijking is waarbij de achterste schedelnaad zich vroegtijdig in de kindertijd sluit. Deze afwijking wordt sagittale synostose of scaphocefalie genoemd. Als een schedelnaad zich te vroeg sluit, krijgen de hersenen onvoldoende ruimte, wat wordt gecompenseerd door in een andere richting te groeien. Hierdoor kan de langgerekte vorm ontstaan. De afwijking komt naar schatting voor bij 1 op de 5000 kinderen en meer bij mannen dan bij vrouwen. Het kan een verhoogde druk op de schedel en cognitieve problemen geven, maar dat hoeft niet.

Een andere en befaamde osteo-archeoloog is Don Walker van het Museum Of London Archeology en revieweur van het artikel over de tandworm. Hij heeft de schedel beoordeeld aan de hand van foto's die ik hem stuurde. Hij bevestigde de diagnoses van Catelijne.

### Waar komt de schedel vandaan?

Het idee is dat de skeletten van 1975 afkomstig zijn van het klooster van de Predikheren of Dominicanen. Het klooster is in 1444 gebouwd, in 1563 door brand verwoest, daarna gedeeltelijk herbouwd, doch na de reformatie opgeheven. Op het terrein van het klooster verrezen na 1572 het Gasthuis, het pesthuis en het Oude vrouwenhuis. Het betekent dat de skeletten ook nog wel van later tijd kunnen zijn. De vondst werd zoals dat gebruikelijk was vrijwel niet beschreven en van het materiaal (enkele kisten met skeletten) is niets meer terug te vinden.

Dat betekende dat de zoektocht stakte en tot stilstand kwam. We weten in ieder geval wel aan welke afwijking de persoon geleden heeft en dat de schedel afkomstig is uit Rotterdam. Maar dat is al meer dan we weten van de andere in het huis aanwezige schedels.

*Wiel van der Mark*



Reconstructie van Castellum Albaniana.



## Masterplan 'Romeinen aan de Vliet'

Vorbereiding op de ratificatie van de Nederlandse Limes tot Unesco Werelderfgoed (Bron: Voorburgs Dagblad)

Museum Swaensteyn werkt aan het Masterplan 'Romeinen aan de Vliet'. Dit is een project voor het beter zichtbaar maken van de aanwezigheid van de Romeinen in Voorburg, Leidschendam en Voorschoten, aan het begin van onze jaartelling.

Op dit moment wordt op meerdere plekken in Nederland, ruwweg langs de lijn Katwijk – Nijmegen, gewerkt aan de realisering van projecten waarmee het verhaal van de noordelijke Romeinse grens, de Nederlandse Limes, aan het publiek wordt gepresenteerd. Dit is ter voorbereiding op de ratificatie van de Nederlandse Limes tot Unesco Werelderfgoed, die naar verwachting in 2021 zal plaatsvinden.

### Samenwerking

Museum Swaensteyn heeft in 2017 het initiatief genomen om, in samenwerking met de gemeenten Leidschendam-Voorburg en Voorschoten, aansluiting te zoeken bij de Nederlandse Limes. Met het voormalige Forum Hadriani en het kanaal Corbulo beschikken zij immers over twee unieke

en heel onderscheidende onderdelen van de Limes. Het masterplan 'Romeinen aan de Vliet' wordt ontwikkeld in nauw overleg met de Archeologische Werkgroep Leidschendam-Voorburg, Stichting 'Mooi Voorburg', Huygens' Hofwijck en onze gemeente. De provincie Zuid-Holland heeft voor het opstellen van het masterplan, voor de realisatie ervan, voor een nieuwe Romeinenpresentatie in museum Swaensteyn en voor digitalisering van onderzoeksgegevens een subsidie toegekend in het kader van de Erfgoedlijn Romeinse Limes.

### Forum Albaniana ook zichtbaar in 2021?

Ook in Alphen a.d. Rijn, het oude Romeinse Albaniana, worden plannen gesmeed om het Romeinse verleden een stuk zichtbaarder te maken voor het verkrijgen van de Unesco status. Het is te hopen dat tegen 2021 de bewoners, archeologie geïnteresseerden en toeristen ook het Albaniana forum kunnen bewonderen.

*Leo van Sister*



# Het jaar 2018 was een

De vaart zit er goed in en ook dit jaar kon Archeon wederom meer bezoekers verwelkomen en daarnaast steeg het aantal leden en vrijwilligers prettig door bij onze vereniging. Er werden ook vele leuke en interessante evenementen, lezingen, workshops en excursies georganiseerd. Hierbij een foto impressie over 2018. *(foto's Wim de Jeu)*



Napoleon op bezoek in Archeon

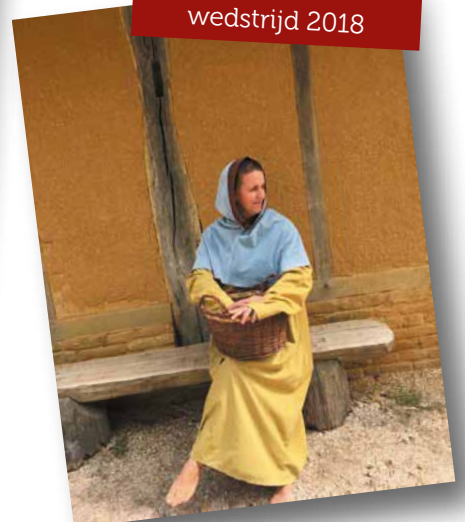


Vrijwilligers aan het werk bij de Zwammerdamschepen

Vrijwilligers in het zonnetje gezet



Winnaar VvVA foto-wedstrijd 2018





# mooi jaar voor VVvA

Gezellige  
zomer BBQ



Historicus Herman  
Pleij bij de vrienden



Middeleeuws  
poepen

IJzer smeden in  
de prehistorie



Nieuwjaarsbijeenkomst





## Nu die winter cout, cort de daghe ende nacht lange...

**Als de winter voor de deur staat moet men in de 14e eeuw oppassen voor de kou. Niet alleen een warm vuur en warme kleding, maar ook de gerechten moeten worden aangepast aan de koude.**

Het is koud en vochtig buiten, dus worden warme gerechten gemaakt.

Dit alles om het lichaam in goede harmonie (evenwicht te houden) en zo de winter goed gezond door te komen.

Veel gezondheidsadviezen van diverse geleerden geven aan dat men in de winter gebruik moet maken van overvloedige maaltijden en dat vooral omdat de spijsvertering op haar best is.

Van belang is om de gezondheid te behouden door warme gerechten te gebruiken met droge kruiden en pittige specerijen.

Men kan prei eten, maar dan wel klaargemaakt met sesamololie of olie van zoete amandelen. Ook geeft men het advies venkel goed te kauwen, en uien klaar te maken met azijn en water.

Gebraden vlees (van bijvoorbeeld jonge duiven, kippen en schapen of lamsvlees) wordt vaak klaargemaakt met warme specerijen of pittige sausen.

Het advies om vooral sterke (rode) wijn te gebruiken en dat af te wisselen met mede.

Ook diverse noten en vijgen zijn goed om te eten en die zijn in dit jaar getijde veel te vinden.

Men kookt het vlees en voeg zout naar smaak toe. Als het gekookt heeft en gaar is, voegt men wat boter en groene kruiden toe (peterselie, salie etc) en daarbij de erwten. Laat dit alles samen stoven (met eventueel nog wat water)

en voeg daar wat gemberpoeder bij.

Dit onderstaande recept kan uitgebreid worden met stukjes spek, geroosterd brood, kruidnagelen, peper en wat azijn.

*Vrouwe Hadewij*

**Gebruikte bronnen:**

JM van Winter: *Middeleeuwen in drievoud* (2017)

Nederlandse liederenbank

### Een verwarmend gerecht om de winter goed door te komen:

- Hamelhutspot (gecastreerde geit) met groene erwten
- geitenvlees (te vervangen door kip)
- zout
- groene erwten
- boter
- gemberpoeder

# TENTOONSTELLINGEN en BOEKEN

Tentoonstellingen & boeken door Patricia Pol

## Tentoonstellingen

### Zeeuwse Oerwalvissen –

topfossielen uit de Westerschelde

Natuurhistorisch Museum Rotterdam, t/m mei 2019



Tussen 7,5 en 8,8 miljoen jaar geleden blijken er minimaal zes soorten, veelal nog onbekende dolfinen en walvissen maar ook een grote lederschildpad, maanvissen en een enorme haaiensoort geleefd te

hebben in wat nu de Westerschelde is. De tentoonstelling 'Zeeuwse Oerwalvissen' biedt een eerste blik op deze voor Europa unieke fossielen.

In het Natuurhistorisch Museum Rotterdam zijn trouwens veel meer fossielen uit Nederlandse bodem te zien, in een aantal vaste exposities. Zoals in 'Opgeraapt Opgevist Uitgehakt': van 500 miljoen jaar oud buizenzandsteen uit Drenthe, 70 miljoen jaar oude haaien en zee-egels uit het Limburgse Krijt tot de relatief jonge skeletdelen van de wolharige mammoet, sabeltandtijger en beloega die uit de Noordzee zijn opgevist.

Westzeedijk 345 (Museumpark), 3015 AA Rotterdam  
dinsdag t/m zondag 11.00 - 17.00 uur.

### Johan van Oldenbarnevelt -

Man, macht en moord

Haags Historisch Museum, t/m 14 april 2019



Vierhonderd jaar geleden, op 29 augustus 1618, werd Johan van Oldenbarnevelt op het Binnenhof gearresteerd op verdenking van hoogverraad. De oude staatsman werd uiteindelijk op 13 mei 1619 op het Binnenhof onthoofd. Nog steeds geldt Oldenbarnevelt (1547-1619) als een van de grootste staatsmannen uit de Nederlandse geschiedenis, dé bouwer en stichter van de Nederlandse

staat. Naast de tentoonstelling met o.a. historische documenten, spotprenten, propaganda en persoonlijke bezittingen zal vanaf 16 februari in Museum de Gevangendoor o.a. het beruchte beulzwaard te zien zijn.

Ook kunt u iedere zondag t/m 7 april om 15.30 uur een één uur durende stadswandeling maken door het Den Haag van Van Oldenbarnevelt. En als klap op de vuurpijl kunt u naar het toneelstuk 'De Vaderlandse Oorlog' in Theater aan het Spui, op 17 maart 2019.

Korte Vijverberg 7, 2513 AB Den Haag

Dinsdag t/m vrijdag: 10.00 - 17.00 uur, in het weekend vanaf 12.00 uur open.

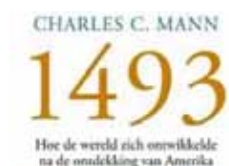
## Boeken

1493

Hoe de wereld zich ontwikkelde na de ontdekking van Amerika

Charles C. Mann

Van een volstrekt geïsoleerd werelddeel werd Amerika, na de ontdekking door Columbus, een continent dat in een



mum van tijd verbindingen had met alle uithoeken van de aarde. Globalisering pur sang dus.

De ontdekkingsreizen zorgden voor contacten tussen ecosystemen en samenlevingen die miljoenen jaren van elkaar gescheiden waren geweest. De schrijver belicht o.a. de uitwisseling van tabak, malaria, huisdieren, aardappelen, maar ook slavernij en de wisselwerking tussen indianen en Afrikanen. Mann publiceerde al eerder een bestseller over

de wereld voor Columbus, getiteld '1491'.

Bol.com, € 10,-

### Historische verhalen uit de Oudheid

Marjolijn van de Gender & Denise Michelle Pol

In dit boek zijn we niet alleen getuige van Romeinse staatsgrepen, Griekse veldslagen, Perzische samenzweringen en Babylonische belegeringen, maar ook van het dagelijkse leven van de gewone burger. Zo bouwt een Romeinse bakker een nieuw bestaan op in Londen, komt een olijfbouer uit Souk-el-Khemis in opstand en vieren de inwoners van Athene een week lang feest ter ere van de godin Demeter. Een van de recensenten schrijft: "Voor lezers die niet alleen in het verhaal, maar ook in de geschiedenis zelf zijn geïnteresseerd, zijn de historische achtergronden absoluut een verrijking."

Archeonvriend geschikt dus!

ISBN:9789082642612, € 17,50 Bol.com



## Vriend van Archeon worden!

Ja: ik wil graag lid worden van de VVvA:

Naam  Mevr./dhr.   
Adres  postcode   
Plaats   
Mailadres

Aankruisen:

- ik geef mij op als individueel lid
- ik geef mij op voor een gezinslidmaatschap
- ik geef mij op voor een jongerenlidmaatschap
- ik geef mij op voor een bedrijfslidmaatschap
  
- bij het lidmaatschap wil ik wel/geen gedrukte NoVA per post ontvangen (toeslag 10 euro)

*De contributiebedragen voor 2018 zijn als volgt:*

*Jongerenlidmaatschap €12,50 | Individueel lid €25 euro | Gezinslidmaatschap €45 | Bedrijfslidmaatschap €75 euro*

*Deze boni liefst per e-mail verzenden naar: [secretaris@vrienden-archeon.nl](mailto:secretaris@vrienden-archeon.nl) of per post sturen aan de Vereniging Vrienden van Archeon, Postbus 600, 2400AP Alphen a/d Rijn.*

## Colofon

### Redactieteam VVvA:

Annette Geerlings, Wiel v.d. Mark, Patricia Pol, Giel de Reuver, Joerie van Sister, Leo van Sister, Monique Veldman, Frank Wiersema

### Met bijdragen van:

Patricia Verbree, Wim de Jeu, Kees Nieuwenhuijsen

### Vormgeving & sponsoring:

Okay Color Graphics BV

### Hoofdredactie:

Leo van Sister

*NoVA is het verenigingsblad van de VVvA en verschijnt meerdere malen per jaar. De volgende NoVA verschijnt in maart 2019.*

*Kopij (artikelen, brieven, foto's) graag inzenden vóór vóór 1 februari 2019 bij [voorzitter@vrienden-archeon.nl](mailto:voorzitter@vrienden-archeon.nl).*

## Marcus & Marbod



door Gillius

gesponsord  
door



OKAY COLOR  
GRAPHICS

